

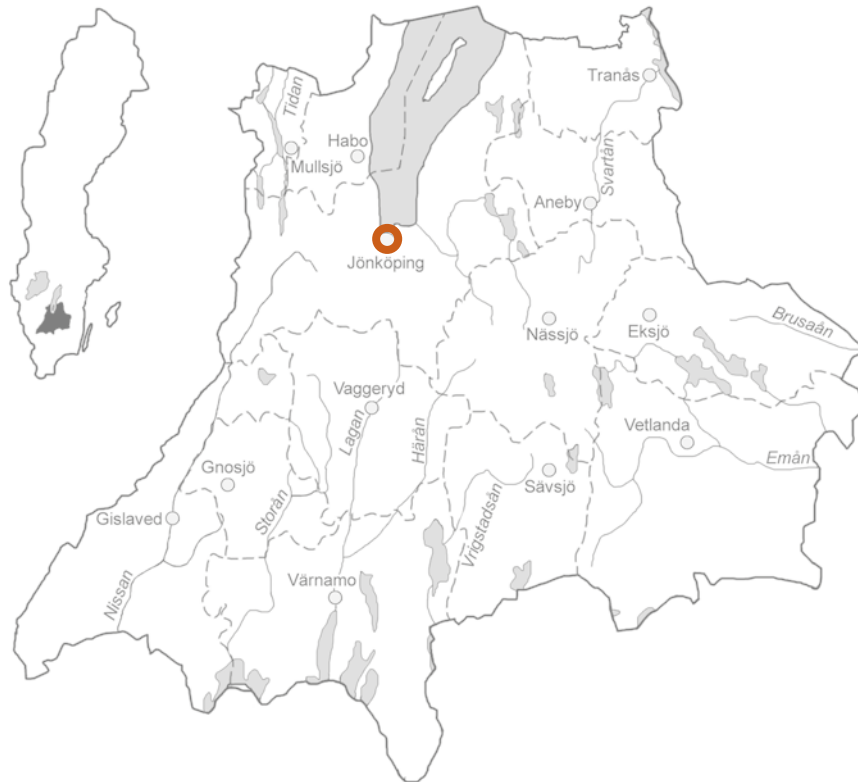
Medeltid i Västra Storgatan

Arkeologisk schaktningsövervakning i samband med markarbeten inom stadslager L1973:2508, Klostergatan och Västra Storgatan, inför byte av brunnar och vägfyllning, Jönköpings socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län

Medeltid i Västra Storgatan

Arkeologisk schaktningsövervakning i samband med markarbeten inom stadslager L1973:2508, Klostergatan och Västra Storgatan, inför byte av brunnar och vägfyllning, Jönköpings socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län

Jönköpings läns museums dnr: 2021-184
Länsstyrelsens dnr: 431-4484-2021

Rapport, foto och ritningar: Kristina Jansson
Rapportgranskning: Mikael Nordström
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Distribution: Digital pdf

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>.

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor, Geografiska Grunddata samt Geodata (FUK) är återgivna enligt tillstånd: Fastighetskartan © Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833, nr MS2012/03742 samt dnr i2012/1091. Terrängkartan, samt GSD–Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0).

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2022

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
Förutsättningar och frågeställningar	7
Metod	8
Topografi	8
Historik och tidigare undersökningar	10
Resultat	12
Undersökningsresultat	12
Korsningen Klostergatan/Västra Storgatan	12
Västra Storgatan - gatans södra del	13
Västra Storgatan - gatans norra del	16
Fynd	20
Utvärdering av undersökningsplanen	22
Viktigt inför framtida markarbeten i Västra Storgatan	23
Administrativa uppgifter	24
Referenser	25
Arkiv	25
Otryckta källor	25
Tryckta källor och litteratur	25

DEN UPPDRAGSARKEOLOGISKA PROCESSEN

Uppdragsarkeologin regleras av 2 kap. 10–14§§ i Kulturmiljölagen samt genom direktiv och föreskrifter. Arkeologiska uppdrag indelas i flera etapper: arkeologisk utredning, förundersökning och undersökning. Processen syftar i första hand till att bevara fornlämningarna, vilket är grundtanken i kulturmiljölagen.

Arkeologisk utredning

Arkeologisk utredning görs i två steg. Den första etappen, steg 1 (AU1), innebär att befintlig kunskap i form av arkivmaterial, äldre handlingar och historiska kartor samt litteratur och uppgifter om tidigare undersökningar sammanställs. Därtill görs en fältinventering i syfte att lokalisera tidigare okända fornlämningar. Steg 2 (AU2) utgör den del där som innebär markingrepp i form sökschakt med grävmaskin och provrutsgrävning. Om det konstateras förekomst av ej ovan mark synliga fornlämningar så kan ärendet gå vidare till en arkeo-logisk förundersökning.

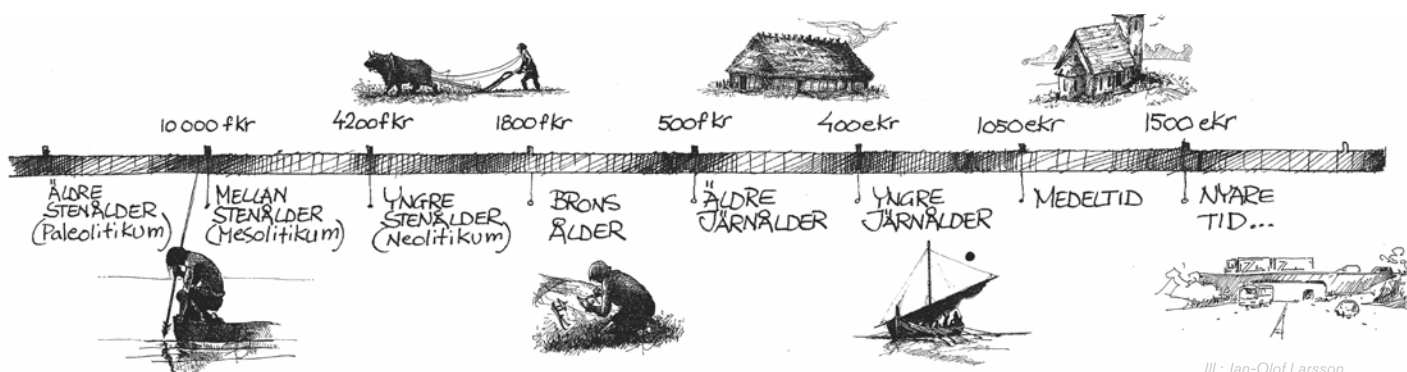
Arkeologisk förundersökning

En arkeologisk förundersökning (FU) syftar till att fastställa och beskriva fornlämningens karaktär, datering, utbredning och komplexitet samt att ta till vara fynd. Resultaten ska kunna ligga till grund för länsstyrelsens bedömning av kunskapspotentialen inför kommande beslut om tillstånd till ingrepp i en fornlämning. Förundersökningen ska också ge underlag för företagarens (exploatörens) vidare planering. Om fornlämningen efter förundersökning bedöms vara välbevarad och ha vetenskaplig potential går det vidare till nästa steg i processen - en arkeologisk undersökning.

Arkeologisk undersökning

En arkeologisk undersökning (UN) utförs med anledning av att en fornlämning behöver tas bort. Syftet med en arkeologisk undersökning är att dokumentera en fornlämning, ta till vara fornfynd, rapportera och förmedla resultaten för att skapa kunskap av relevans för myndigheter, forskning och allmänhet. Dokumentationsmaterialet och fynden ska bevaras för framtiden samt tolkas vetenskapligt och infogas i ett kulturhistoriskt sammanhang. Undersökningen innebär att hela eller delar av fornlämningen slutgiltigt tas bort. Efter att fornlämningen tagits bort är marken fri att exploatera ur fornlämningssynpunkt.

Mer information om den uppdragsarkeologiska processen finns på Riksantikvarieämbetets hemsida.

Sammanfattning

Med anledning av Jönköpings kommuns planerade markarbeten i korsningen Klostergatan/Västra Storgatan och i Västra Storgatan vid höghushotellet Clarion Hotel Match, genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk schaktningsövervakning under juni månad 2022. Det aktuella undersökningsområdet omfattade totalt 1 800 m² varav 1 300 m² schaktövervakades.

Markarbetena i korsningen Klostergatan/Västra Storgatan innebär schaktning för att byta ut befintliga brunnar mot nya, medan markarbetena i Västra Storgatan innebär att tidigare fyllnadsmassor i gatasträckningen skulle ersättas med nya.

Vid schaktövervakningen visade det sig att de tidigare brunnsnedgrävningarna inneburit att alla eventuellt äldre strukturer grävts bort, och att schaktet var fyllda med påförd sand.

Markarbetena i Västra Storgatan innebär att den södra delen först grävdes bort för att busstrafiken skulle kunna passera. Inom merparten av sträckningen grävdes de äldre fyllnadsmassorna ner till djupet 0,4 meter under asfalten. Inga bevarade kulturlager eller konstruktioner påträffades, men det finns sannolikt **rester av bevarade kulturlager djupare ner.**

Därefter schaktades fyllnadsmassorna bort i den norra delen till 0,7 meters under asfalten. Att denna del av gatan grävdes något djupare innebär att ett avsatt homogent kulturlager påträffades i undersökningsområdets nordöstra del. **Detta kulturlager täcktes över med nya påfödda fyllnadsmassor och ligger alltså kvar i gatan. Att det fortfarande finns rester efter en intakt fornlämnning i form av medeltida kulturlager innebär att eventuellt framtida nedgrävningar i denna del av gatan måste föregås av arkeologiska undersökningar.** I övrigt utgjordes undersökningsområdet helt av störningar orsakade av tidigare nedgrävningar för brunnar och diverse ledningar och rör.

För att få en uppfattning om kulturlagrets karaktär och fyndinnehåll grävdes tre kvadratmeterstora provrutor i lagret. Ett par av rutorna grävdes ner till undergrunden, det vill säga 0,15–0,2 meter, medan den tredje hamnade i ytan av en nedgrävning med tegelfyllda raseringsmassor; antagligen en medeltida källare. Fynden i provrutorna i kulturlagret utgörs huvudsakligen av djurben och slagg. Andra föremål påträffades också, bland annat några karaktäristiska keramikskärvor som dateras till perioden 1000–1300-talen. En möjlig tolkning av det avsatta kulturlagret är att det representerar ett äldre skede av stadens historia där verkstäder med eldfarlig verksamhet, exempelvis smedjor, lokaliserades.

Det bevarade kulturlagret som påträffades är viktigt eftersom det visar att det finns bevarade kulturlager kvar i Västra Storgatan. Det måste man ta hänsyn till inför framtida markarbeten i gatan.

FORNLÄMNINGSSKYDD KVARSTÅR SÅLEDES INOM HELA UNDERSÖKNINGSYTAN!

Figur 1. Utdrag ur ekonomiska kartan blad 64E 0eS där området för schaktövertäckningen ringats in. Skala 1: 10 000.

Inledning

Med anledning av Jönköpings kommuns planerade markarbeten i korsningen Klostergatan/Västra Storgatan samt i Västra Storgatan intill höghushotellet Clarion Hotel Match, genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk schaktningsövervakning under perioden 2022-06-07 – 2022-06-27 (Figur 1). Markarbetena i korsningen Klostergatan/Västra Storgatan innebar djupgrävning i samband med brunnsbyten, medan markarbetena i Västra Storgatan innebar att äldre utfyllnadslager skulle tas bort och ersättas av nya fyllnadsmassor. Undersökningsområdet omfattade totalt ca 1800 m² varav 1300 m² blev aktuellt för schaktövervakning i samband med markingreppen. Ansvarig för fältarbetet och rapportskrivningen är antikvarie Kristina Jansson, Jönköpings läns museum. Den osteologiska analysen och rapporten har sammanställts av antikvarie Emma Boman, Jönköpings läns museum.

Förutsättningar och frågeställningar

Förutsättningarna och frågeställningarna inför den arkeologiska schaktningsövervakningen har formulerats i Jönköpings läns museums undersökningsplan till länsstyrelsen. I denna framhålls således att:

”Jönköpings medeltida stadskärna finns inom den västra stadsdelen. Huvudgatan låg intill det som idag heter Västra Storgatan och här har en bebyggelse med ett flertal nedgrävda stenkällare flankerat gatan. På den södra sidan gatan har de flesta tidigare undersökningar ägt rum. Nu blir det möjlighet att kunna fånga upp eventuell bebyggelse även på den norra sidan av Västra Storgatan. Gatan har bara undersökts vid två tillfällen då det konstaterades att ledningar hade dragit fram och förstört lager och eventuella lämningar” (Haltiner Nordström 2021.

Med detta som utgångspunkt formulerades några centrala frågeställningar:

- Hur har en eventuell bebyggelse sett ut på den norra sidan av Västra Storgatan?
- Har någon ytterligare verksamhet än smide och bronsgjuteri förekommit?
- Finns det kvar några rester efter den så kallade Brånebacken (oorganiserad bebyggelse omnämnd i bl a äldre kartmaterial) som legat i detta område?
- I närheten har bland annat vikingatida stolphål och avfallsgropar tidigare undersökts. Finns ytterligare spår av bebyggelse eller andra verksamheter från förhistorisk tid inom det nu aktuella schaktövervakningsområdet?
- Kan annan slags markanvändning påvisas?

Figur 2. Schaktningsövervakning av område där äldre brunnar skulle ersättas av nya. Området visade sig vara helt utschaktat i samband med de tidigare brunnssnedsättningarna.

Metod

Grävsatserna i korsningen Klostergatan/Västra Storgatan innebar att tidigare brunnar och rör skulle bytas ut mot nya. De 4–5 brunnarna låg mycket tätt intill varandra. Den arkeologiska insatsen innebar att ”till och från” övervaka schaktningsarbetena runt brunnarna; huvudsakligen med syfte att se om brunnssbytet möjligtvis skulle beröra äldre källarmurar (Figur 2). Några sådan påträffades inte utan det var tydligt att allt schaktats bort i samband med att de befintliga brunnarna och rören grävts ner. Således fotodokumenterades endast arbetet med brunnssnedgrävningarna.

De arkeologiska insatserna i Västra Storgatan innebar att följa bortschaktningen av äldre fyllnadsmassor ner till nivån ca 0,4–0,7 meter, och dokumentera eventuellt förekommande kulturlager och anläggningar (Figur 3). Beroende på tidigare markarbeten i gatan, samt det ringa djupet, 0,4 meter i den södra halvan av Västra Storgatan, påträffades inga kulturlager i den delen av gatan. Sådana påträffades däremot i den nordöstra delen av gatusträckningen där schaktdjupet var 0,7 meter. Här finns bevarade kulturlager inom en ca 24 meter lång sträcka i öst-västlig riktning (se Figur 14). För att fastställa lagrets karaktär grävdes tre kvadratmeterstora provrutor i lagert. I övrigt hade kulturlagret grävts bort i samband med tidigare markarbeten, senast 2018 (Jansson 2019 b).

Topografi

Området som schaktövervakades berörde delar av ett topografiskt gränsområde i den västra stadsdelen. Idag är detta inte så lätt att uppfatta med tanke på all bebyggelse, utan var mer påtaglig i äldre tid. Vad det rört sig om är den plana ytan där Västra Storgatan går, och den relativt branta sluttningen norra om denna ner mot Järnvägsgatan/Vättern. Sluttningen är liktydig med den strandbrink som tidigare sträckt sig mellan Hamnparken och Parkgatan i öster

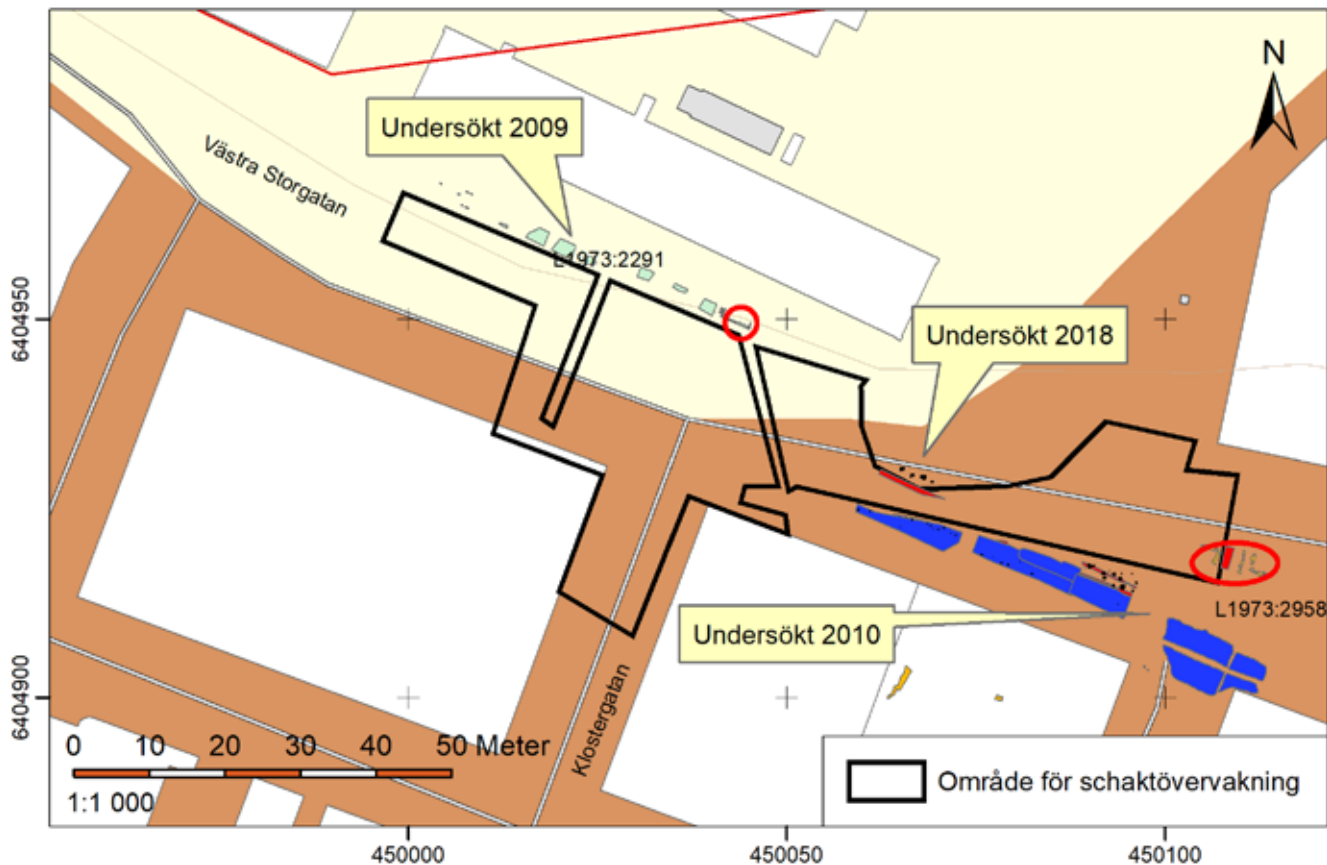
och Tändsticksområdet och Junebäckens dalgång i väster. Idag är branten bäst iakttagbar i den nordligaste delen av Barnarpsgatan.

I samband med en tidigare schaktkontroll 2018 i Västra Storgatan, delvis inom samma område som den nu aktuella schaktövervakningen, konstaterades att undergrunden består av postglaciala sandavlagringar. I Västra Storgatan låg den ca 96 meter över havet för att sedan sjunka till ca 90 meter över havet vid Järnvägs-gatan – en nivåskillnad på sex meter. Det kan jämföras med Vätterns nuvarande medelvattenstånd på ca 89 meter över havet. Innan alla utfyllnadsarbeten för hus- och vägbyggnationer som gjorts i om-

Figur 3. Påbörjad schaktgrävning i Västra Storgatan. Längst i väster, närmast i bild, ses uppstickande servicer och brunnar vilka inneburit att denna del av gatan präglats av störningar. Här togs även fyllnads-massorna bort till ett djup av 0,6 meter. I övrigt gällde schaktdjupet 0,4 meter.

Figur 4. Schaktningar 2018 i tjocka utfyllnadslager närmast kommunhuset 2018, vilka fyllt ut den naturliga svackan mellan Västra Storgatan och Järnvägs-gatan. Bilden ger en fingervisning om de topografiska skillnaderna på Väster som en gång var mer märkbara än vad de är nu.

Figur 5. Översiktsplan som visar schaktningsområdet 2022 i relation till några andra näraliggande områden som undersöktes arkeologiskt 2009, 2010 och 2018. De röda cirkarna visar var medeltida källarmurar påträffats, de rödfärgade långsmala strukturerna i västnordvästlig-ostsydöstlig riktning visar läget för diken som utgjort vägbegränsning/ägogränser, de svarta prickarna är påträffade stolphål ingående i bebyggelse från 1500-talet och det omfattande blå området återstoden av Stora gatan med rötter i sen vikingatid/tidigmedeltid.

rådet kan man anta att ett flackt strandparti legat nedanför själva brinken (Figur 4). Vid schaktövervakningen i Västra Storgatan mitt emot höghushotellet låg nivån för undergrunden 95,5 meter över havet (Jansson 2019 b).

Historik och tidigare undersökningar

Kvarteren runt Västra Storgatan, och även själva gatan, har genom åren berörts av en rad arkeologiska insatser, allt från mindre schaktövervakningar till mer omfattande slutundersökningar. Redogörelser för dessa och vad de resulterat i finns i en rad rapporter, bland annat Haltiner Nordström 2011, Pettersson & Ödeén 2016 och Jansson 2019 b. Gemensamt för dessa tre är att de alla haft en direkt anknytning till det nu aktuella undersökningsområdet i Västra Storgatan (Figur 5). Som framgår av figuren fanns rester efter en källargrund från 1500-talet intill tändsticksfabrikens gamla kontorsbyggnad. Den påträffades i samband med schaktningsövervakning för fjärrkyledragning 2009. I samma schakt påträffades även nedgrävningar, ett antal stolphål, en kolningsgrop och en syllstensrad som föreföll vara rester efter norra väggen i en verkstadsbyggnad eller smedja. Utifrån ett ^{14}C -prov kunde byggnaden dateras till 1400–1600-talen medan övriga anläggningar daterades till 1200–1300-talen. Samtliga anläggningar som påträffades

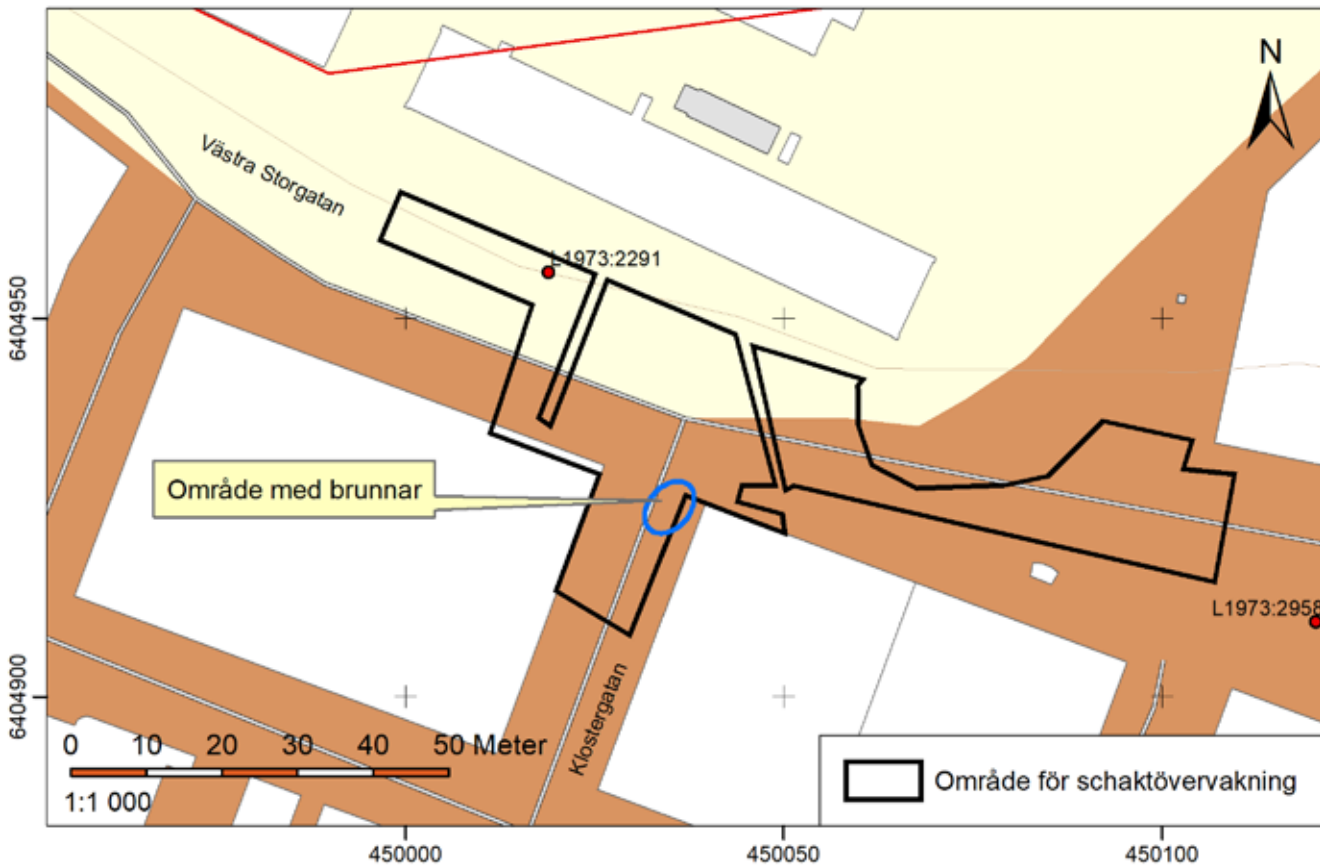
i schaktet norr om Västra Storgatan låg i utkanten av den medeltida staden. Att eldfarlig verksamhet av olika slag förlades till trästadens utkanter är logiskt med tanke på brandfaran (Haltiner Nordström 2011).

Sålunda gränsar det nu aktuella undersökningsområdet i Västra Storgatan till medeltida och senmedeltida bebyggelseämningar. Det gränsar även till den gamla Stora gatan som var den medeltida stadens huvudgata. Den är känd utifrån äldre kartmaterial från 1600-talets mitt men också genom arkeologiska undersökningar. En del av gatusträckningen undersöktes 1991 i samband med utgrävningar i kvarteret Harven (där byggnaden med Filmstaden nu ligger), och fortsättningen på den år 2010 i samband med planerad ombyggnation av Lundströms plats (Claesson 1993 och Pettersson & Ödeén 2016).

Förutom den 50 meter långa gatusträckningen som undersöktes i norra delen av kvarteret Harven, påträffades även konstruktioner efter olika slags verkstäder som visar att smide och gjuteriverksamhet inrymts i byggnader nära gatan. Dessutom påträffades syllstenaar och stolphål efter boningshus och ekonomibyggnader samt återstoden av flera källarmurar ingående i handelsbodar belägna på vardera sidan om gatan. Samtliga byggnader låg på långsmala tomter av varierande längd och bredd på vardera sidan om gatan. Källarna kan dateras till 1400–1500-talen medan övriga anläggningar dateras till 1200–1300-talen (Claesson 1993).

Några källare påträffades inte 2010 när förlängningen av gatan åt väster undersöktes inom Lundströms plats, men däremot stolphål och syllstensrader ingående i bostadshus, ekonomibyggnader och verkstäder för bland annat smide och ben- och hornhantverk. Bebyggelseresterna kan dateras till 1300–1500-talen. Undersökningarna av den drygt 30 meter långa vägsträckningen, som i princip omfattade hela det uppgrävda schaktet, gav också ny information om Stora gatans historia. Under sen vikingatid var vägen närmast en ridstig med hålvägskaraktär för att under loppet av medeltiden anta formen av en gata med gles stenläggning, antagligen för att bättre stå emot slitaget från vagnarna. Spår efter vagnshjul har för övrigt påträffats i gatan i samband med utgrävningarna. När medeltidsstaden brändes ner i början av 1600-talet och beslutet verkställdes att staden skulle flytta och återuppbyggas på Öster, fick den öst-västliga huvudgatan genom staden närmast landsvägskaraktär och som sådan en tydligare koppling till rikets övriga vägnät. Föremål av olika slag som påträffades i gatan, exempelvis hästskor, har huvudsakligen daterats till 1000/1100–1300-talen (Pettersson & Ödeén 2016).

Spår efter bebyggelse i form av stenskodda stolphål och intilliggande gränsdiken påträffades även i samband med schaktningsövervakning i Västra Storgatan 2018 då en stödmur av betong skulle grävas ner (Jansson 2019 b). Dessa stolphål och diket kan med

Figur 6. Karta över området för schaktövervakning. Det blåmarkerade området visar läget för schaktet med de många brunnarna som skulle bytas ut. Nedgrävningarna för brunnarna hade eliminerat alla spår efter eventuellt äldre kulturlager, källare och dylikt. I övrigt var det endast i östra delen som det grävdes så djupt att det medeltida kulturlagret framkom.

största sannorlikhet kopplas samman med de diken och stolphål som påträffades 2010. I samband med den undersökningen tolkades lämningarna som spår efter bostadsbebyggelse norr om Stora gatan med datering till 1500-talet (Pettersson & Ödeén 2016).

Resultat

Undersökningsresultat

Korsningen Klostergatan/Västra Storgatan

I nordligaste delen av Klostergatan togs asfalten bort inom en ca 10x13 meter stor yta för att frigöra området för de brunnar som skulle grävas upp och bytas ut (Figur 6). Dessa låg i princip efter varandra precis i gatukorsningen. Frågan inför schaktningarna var ifall det kunde finnas kvar spår efter någon medeltida källare. Ganska snabbt kunde man konstatera att så inte var fallet. Allt hade grävts bort i samband med att de befintliga brunnarna och rören grävts ner.

Kommentar: Inga kulturlager eller fornlämningar påträffades i schaktet eftersom hela området utgjordes av en störning som tillkommit i samband med tidigare brunnsgrävningar i korsningen (Figur 7). I den västra delen av den asfaltfria ytan låg en betongbalk; en del av de äldre spårvagnsnät som ibland påträffas i samband med markarbeten i gatorna, och som vittnar om tidigare skeden i stadens kollektivtrafik.

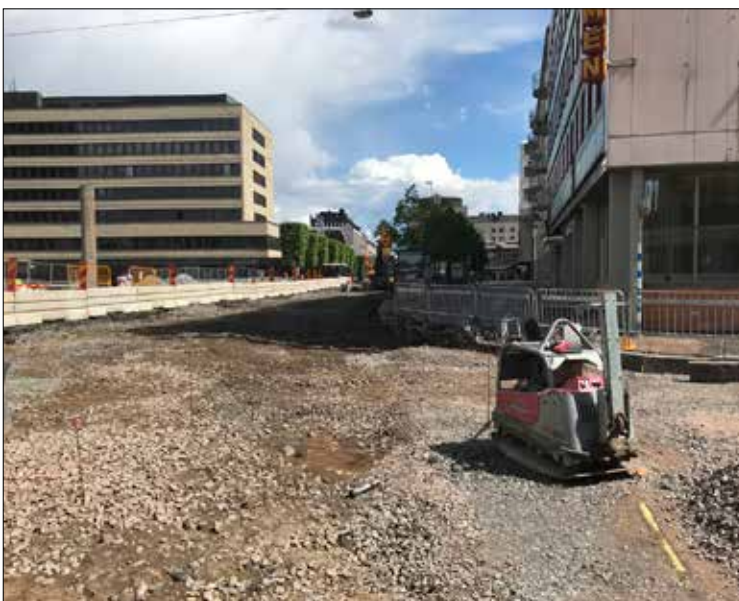

Figur 7. Schaktet med de många brunnarna i korsningen Klostergatan/Västra Storgatan.

Västra Storgatan - gatans södra del

För att få ett flöde för den passerande busstrafiken på Västra Storgatan togs först asfalten bort i den södra halvan av gatan (Figur 8). Därefter började gatufyllningen schaktas bort. I den västligaste delen grävdes bärlager och andra utfyllningsmassor bort till ett djup av 0,6 meter från asfaltytan, men i övrigt handlade det om att äldre utfyllnadsmassor togs bort till ett djup av 0,4 meter under asfaltytan. Den västligaste delen var mycket stört på grund av tidigare brunnar och ledningar och inga bevarade kulturlager fanns kvar (se Figur 3).

Merparten av den fortsatta sträckningen omfattade delar av gatan som tidigare berörts av markarbeten i Västra Storgatan. Det skedde 2018 då bland annat en stödmur av betong skulle grävas ner. Vid det tillfället påträffades en kullerstensläggning under de påförda

Figur 8. Västra Storgatan sedan asfalten tagits bort i den södra delen. På bilden har det tidigare schaktet där äldre brunnar bytts ut mot nya fyllts igen.

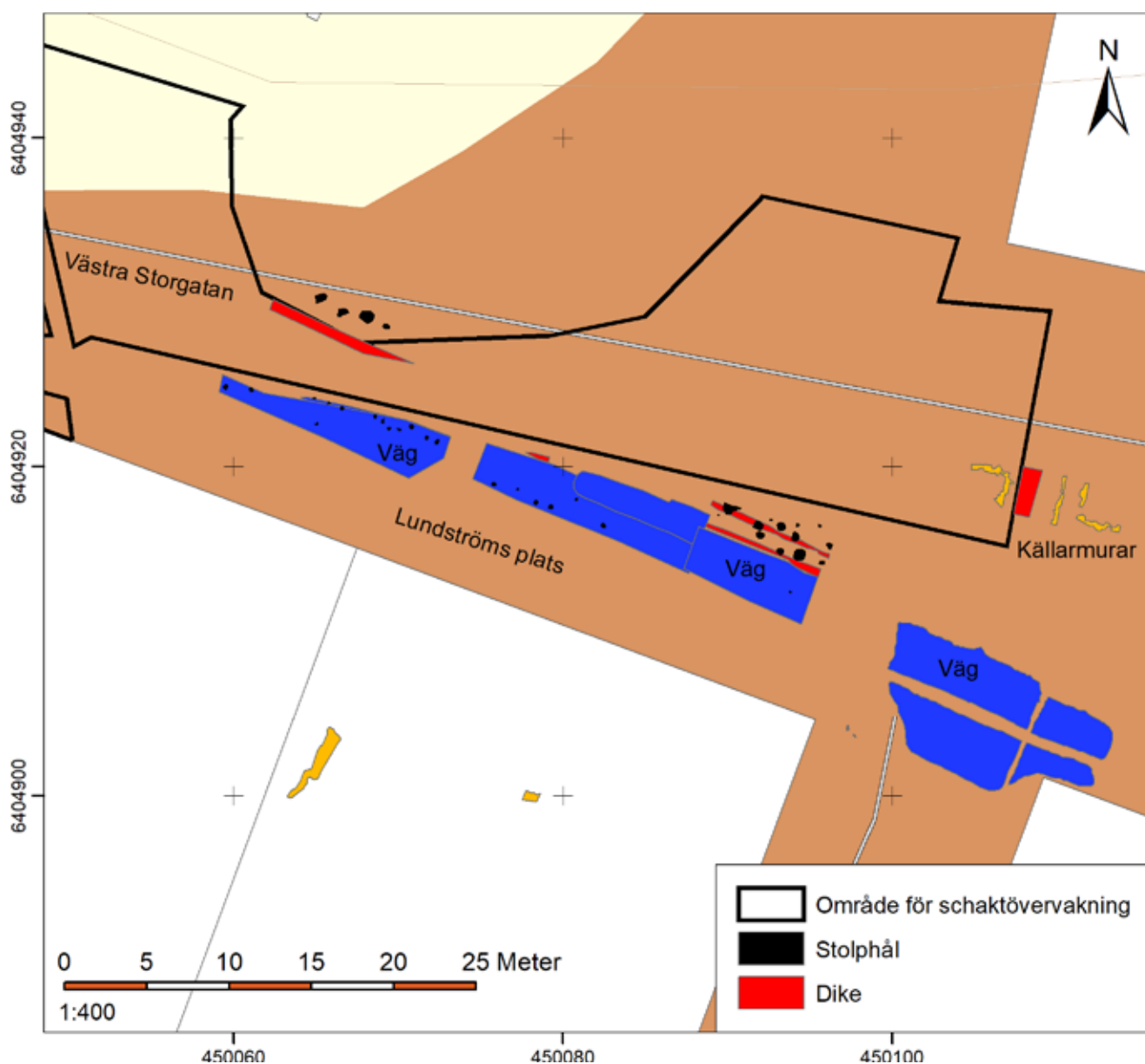
massorna vilken tolkades som en äldre gatubeläggning. Denna låg på nivå 95,85 meter över havet. När massorna under stenläggningen grävdes bort påträffades en intakt yta med gulorange sand på nivå 95,5 meter över havet, det vill säga den orörda undergrunden. Inom den intakta ytan fanns fyra stenskodda stolphål på rad vilka låg parallellt utefter norra sidan av ett 0,6 meter brett dike med västnordvästlig-ostsydostlig orientering (Figur 9 och Figur 10). Stolphålen låg på nivå ca 95,5–95,6 meter över havet och har antagligen ingått i senmedeltida byggnader som legat norr om Stora gatan (Jansson 2019 b). Diket kan tolkas som begränsningsdike för den gamla vägen, tillika ägo- och gränsdike som markerat en av de långsmala tomter som legat norr om Stora gatan (se Figur 11).

Kommentar: Eftersom de nu aktuella markarbetena i Västra Storgatan innebär att fyllnadsmassorna skulle grävas bort till ett

Figur 9. På den övre bilden ses den del av Västra Storgatan som schaktades och undersöktes 2018 eftersom ett betongfundament skulle grävas ner. Mot den orangegula sanden som utgör den naturliga undergrunden ses de fyra stenskodda stolphålen på rad samt det intilliggande diket.

Figur 10. På den nedre bilden ses schaktningar i samma sträckning som 2018. Skillnaden är att man denna gång inte grävt lika djupt som 2018. *Det innebär att intakta kulturlager och anläggningar kan finnas kvar i Västra Storgatan öster om det område som undersöktes 2018. Fornlämningsskydd kvarstår således.*

Figur 11. Karta som visar tidigare påträffade arkeologiska lämningar i form av diken, stolphål, källare och lämningar efter Stora gatan i nuvarande Västra Storgatan och dess närhet. Se även Figur 5.

djup av 0,4 meter, således betydligt grundare än 2018 då massorna grävdes bort till nivån för undergrunden, kom aldrig schaktningarna 2022 att beröra intakta kulturlager eller anläggningar. **Det betyder att kulturlager med stor sannorlikhet finns kvar under de påförda massorna i den sydöstra delen av Västra Storgatan. Fornlämningsskydd kvarstår således.** Vad gäller de anläggningar som påträffades vid schaktningarna 2018 undersöktes- och doku- menterades samtliga innan den uppgrävda ytan återfylldes med schaktmassor.

Västra Storgatan - gatans norra del

Sedan den södra delen av Västra Storgatan färdigställets med nya fyllnadsmassor och ny asfalt upprepades proceduren för den norra delen av gatan. Det innebar således att tidigare schaktmassor grävdes bort; dock något djupare än i den södra halvan av gatan, det vill säga ner till en nivå ca 0,7 meter under asfaltytan. Det innebar att bevarade kulturlager frilades inom en ca 24 meter lång sträcka i den nordostligaste delen av gatan (Figur 12). Kulturlagret ligger på nivå 95,62 meter över havet och utgörs av ett 0,15–0,2 meter tjockt homogent lager. I ytan var det blandat och utgörs av san-

Figur 12. Den mörka ytan visar utbredningen för det bevarade kulturlagret i nordöstra delen av undersökningsområdet i Västra Storgatan. Foto mot väster.

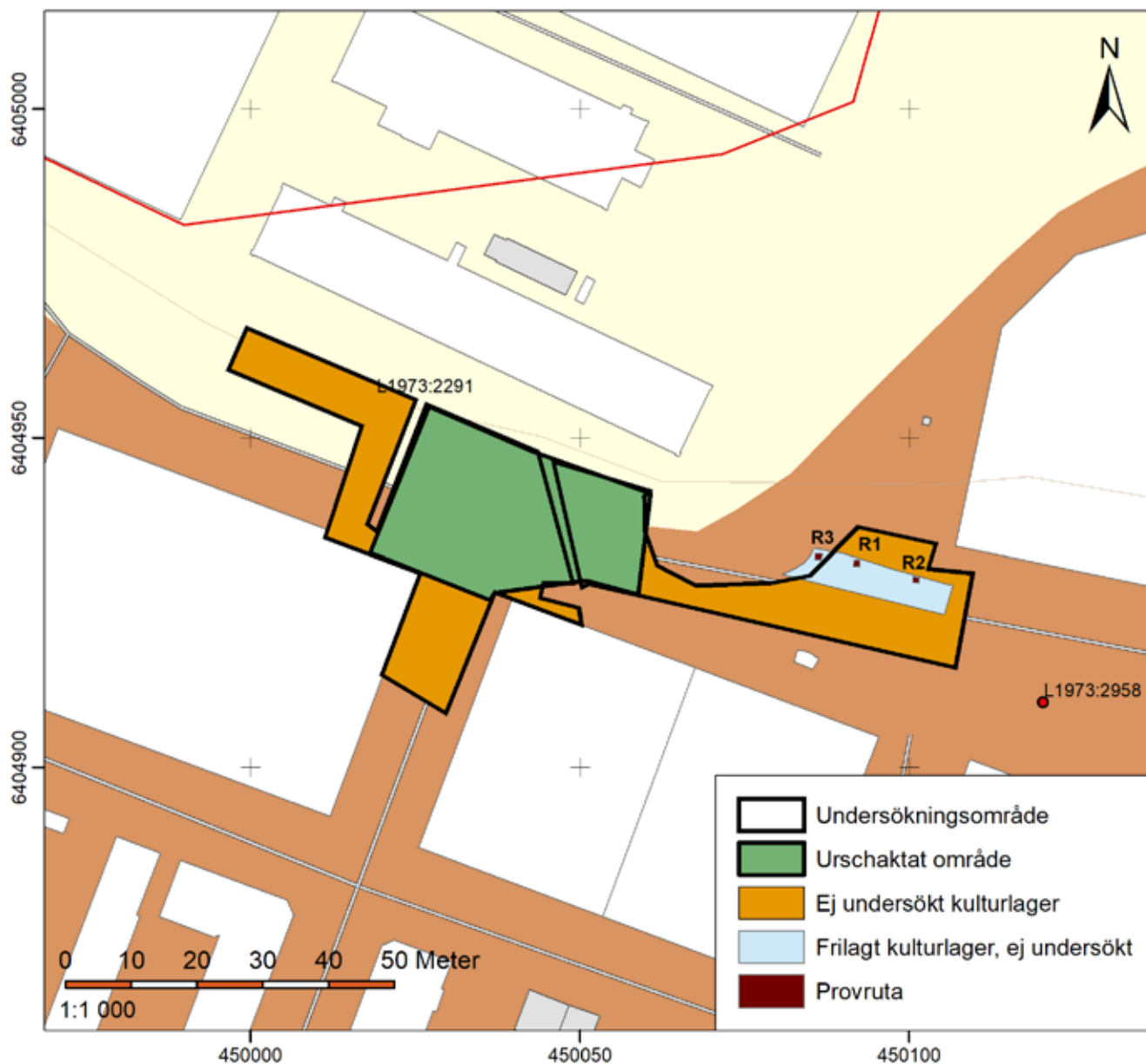

dig silt med huvudsaklig inblandning av kolbitar, kalkbruksbitar, sandstensbitar, tegelbitar, tegelflis och förmultnade träfibrer. I nedre delen minskar den mixade karaktären och lagret blir mer homogent.

Sedan kulturlagret frilagts metalledetekterades ytan och varje utslag undersöktes (Figur 13). Det resulterade i ett fyndmaterial bestående av olika slags spik, järnfragment, hästkosöm, delar av järntenar, järnkrampor samt några järnklumpar. Inga av dessa föremål sparades. Sparades gjorde däremot en fingerborg, en kniv, en blysmälta, ett bronsfragment/bronsklipp och en sölja (se Figur 16). Dessutom påträffades en fragmenterad glättsten samt några brynen i ytan av kulturlagret.

För att få en uppfattning om det avsatta kulturlagrets karaktär, till exempel ifall det fanns föremål som skulle kunna indikera verksamheter på platsen, grävdes också tre kvadratmeterstora provrutor inom kulturlagret (Figur 14 och Figur 15). Rutorna 1 och 2 var båda ca 0,15–0,2 meter djupa och fingrävdes med skärsliv ner till nivån för sandig undergrund. Friläggningen av steril sand i de båda rutorna visade också att det finns försänkning under kulturlagret som kan tolkas som nedgrävningar. I den östligaste av rutorna, Ruta 2; påträffades framförallt ett stort antal djurben,

Figur 13. Metalledetektering inom det bevarade kulturlagret i nordöstra delen av undersökningsområdet i Västra Storgatan. Det mörka kulturlagret utgör en tydlig kontrast mot den ljusa sanden som representerar utfyllnader i samband med tidigare markarbeten i gatan, bland annat de som utfördes 2018. Förutom ytan med de bevarade kulturlager i den östra delen utgjordes den återstående delen av undersökningsområdet av störningar orsakade av tidigare nedgrävningar för bland annat brunnar, ledningar och rör. Foto mot öster.

Figur 14. Översiktsplan som visar det totala undersökningsområdet i Västra Storgatan. Den västra delen, markerad med grön färg, visar sedan tidigare urschaktat område. I den nordöstra delen var behovet att gräva djupare större än i den sydöstra delen, vilket innebar att ett större område med kulturlager frilades. Inom detta grävdes tre kvadratmeterstora provrutor, R1–R3. Därefter täcktes kulturlagret med nya fyllnadsmassor. Detta kulturlager kvarligger även under fyllnadsmassorna i den sydöstra och den södra delen, vilket kan ses på planen. Dessutom kvarligger det även längst i väster.

huvudsakligen kasserat matavfall. Dessutom påträffades ett par keramikskärvor (se Fynd). I Ruta 1 fanns inga ben men däremot smidesslagg, bland annat en ca 0,2 meter stor bottenskälla. Slagg i större mängder har tidigare hittats inom det närbelägna Lundströms plats, dels som fyllning i Stora gatan, dels kring de smedjor som är kända i området alltsedan 1200-talet (Åstrand 2011). Slagg påträffades för övrigt också i Ruta 2. I Ruta 3, närmast den del av Västra Storgatan som utschaktats i samband med tidigare markarbeten, påträffades bland annat en skärva yngre rödgods, en malstenslöpare, några skärvor fönsterglas och en blyplomb. Dessutom några hästkosömmar, smidda spikar/nitar och några järnfragment. Fyllningen i Ruta 3 var dock av helt annan karaktär och djup än i Ruta 1–2, närmast att betrakta som raseringsmassor

eftersom det sandiga siltlagret var mycket mixat med större och mintre kolbitar, inblandade kalkbruksbitar och "lerkluttar" samt tegelflis och många tegelbitar. Lagret grävdes ner till ett djup av 0,5 meter men är djupare än så. Mycket talar för att det kan röra sig om raseringsmassor i en medeltida källare.

Ett samlat intryck av kulturlagret utifrån de tre provrutorna är att det representerar ett utkantsområde av den medeltida staden där verkstäder med eldfarlig verksamhet, exempelvis smedjor, lokaliserades. Inte långt från det nu aktuella undersökningsområdet, närmare bestämt vid tändstickskontorets byggnad, har rester efter en aktivitetsyta med kopplingar till en smidesverkstad tidigare påträffats (Haltiner Nordström 2011). Förutom att stadens utkanter nyttjats som områden för brandfarlig verksamhet, utnyttjades de också som avstjälningsplatser för avfall av olika slag, inte minst matavfall. De påträffade djurbenen i kulturlagret i Västra Storgatan är troligtvis också matavfall eftersom köttrika kraniedelar påträffades, liksom ben med huggspår efter styckning.

Liknande material påträffades också i samband med arkeologiska undersökningar i det närbelägna kvarteret Harven 1991 och Hammaren 1998. I Harven rörde det sig främst om djurben i kul-

Figur 15. Bilden visar det påträffade kulturlagret och de tre provrutorna som grävdes i lagret. Närmast i bild ses R2 och därefter R1. Längst bort i bild ses metalldetektering kring R3.

turlager och som vägfyllning i Stora gatan (Claesson 1993), och i Hammaren om ben i avfallsgropar (Jansson 1999a). Osteologen Leif Jonsson har diskuterat sammansättningen av benfynden inom de båda tomter och menar att det inte tyder på slaktavfall, utan om ben från delar av djuren som antingen ätits (skallar och andra köttrika delar), utnyttjats i hantverkssammanhang (mellanhands/mellanfotsben i kammakeri) eller som utfyllnadsmaterial (fyllning i Stora gatan). Vanligaste djuren som konsumerats inom båda områdena var nöt, får och svin (Jonsson 1998).

Sammantaget representerar kulturlagret och de påträffade fynden uppskattningsvis en tidsperiod omfattande 1000–1300-talen. Fyndsammanställningen tyder på ett äldre skede där denna del av staden antagligen utgjorde ett utkantsområde med verkstäder. Denna prägel hade stadsområdet före stadens senmedeltida expansion under 1400-talet, då huvudsakligen bebyggelse med och utan stenkällar kom att etablerade sig på båda sidorna av Stora gatan.

Kommentar: Att den norra delen av Västra Storgatan grävdes något djupare visar att **det finns ett större område med bevarade kulturlager kvar i den nordöstra delen av undersökningsområdet. Därför kan man på goda grunder anta att kulturlagret också har en större utbredning österut, och bland annat finns kvar i den sydöstra delen av Västra Storgatan.** Att det inte påträffades i den delen av undersökningsområdet beror på att den delen inte grävdes lika djupt. **Fornlämningsskydd kvarstår således.**

Fynd

Vilken typ av fyndmaterial som påträffades i samband med schaktningen, metalldetekteringen och provrutorna i det bevarade kulturlagret i den nordöstra delen av Västra Storgatan har tidigare nämnts. Av de föremål som sparats, och i några fall konserverats, prioriterades keramik, identifierbara föremål, smideslagg och ben (djurben samt ett lårbensfragment från människa) eftersom de kan säga något om hur platsen använts. Förutom slaggen och benen betyder det att en kniv, en fingerborg, en glättsten och några brynen sparats liksom tre keramikbitar (Figur 16).

Vad gäller sistnämnda påträffades F6 och F7 i Ruta 2, medan F8 påträffades i Ruta 3. Av dessa är F6 en skärva B-gods från en kruka/gryta av typen yngre svartgods, alternativt ett C-gods av typen protostengods. Båda typerna har tidigare hittats inom det näraliggande Lundströms plats (Haltiner Nordström 2022). Skärvan kan dateras till 1200–1300-talen. Den andra skärvan från rutan F7 är av typen lergods A4, det vill säga vikingatida keramik som kan dateras till 1000-talet. Den sista skärvan slutligen, F8 i Ruta 3, är från en trefotsgryta med invändig grön glasyr av B-godstypen yngre rödgods. Skärvan påträffades i raseringsmassorna i vad som bedöms vara en raserad eftermedeltida källare med förmodad datering till 1500–1600-talen.

Figur 16. Fyndtabell JM.56822:1–26

Fnr	Sakord	Material	Antal	FR	Vikt g	Längd mm	Bredd mm	Tjocklek mm	Fyndoms	Beskrivning
1	Glättsten	Sandsten	1	F	123	44	33	52	Ytplock	Värme påverkad, rödbränd och sprucken del, som en fjärdedel av ett helt föremål. Den del med bevarad utsida r rundslipad. Flat undersida.
2	Bryne	Sandsten	1	F	59,5	82	18	20	Ytplock	Trapetsformat bryne med avruten spets.
3	Slipsten	Sandsten	1	F	65	62	48	12	Ytplock	sandstensfragment med flat, blankpolerad översida och flat, delvis blankpolerad undersida.
4	Slipsten	Sandsten	1	F	221	93	65	25	Ytplock	Fragment av en troligtvis rund slipsten med flat under- och ovansida, yttersidan som är bevarad är rundad.
5	Malstenslöpare	Bergart	1	H	698	74	74	72	Ruta 3	Rundad sten med flera flata sidor, åtminstone 5 slipyor
6	Keramik	Lera	1	F	5,5	29	28	5	Ruta 2	Antingen yngre svartgods (B-gods) eller protostengods (C-gods), 12-1300-tal.
7	Keramik	Lera	1	F	5	24	21	7	Ruta 2	Vikingatida A4-gods. svartaktigt gods.
8	Keramik	Lera	1	F	7,2	30	24	4	Ruta 3	Yngre rödgods (B-gods), 1500-1600-tal. Drejfaror på utsidan utsidan och glaserad grön knottig insida.
9	Kniv	Järn	1	H	26,5	130	21	5	Metalldetektorfynd	Kniv med tånge
10	Fingerborg	CU-leg	1	H	2	15	16	1	Metalldetektorfynd	Något ihoptryckt mynning. Dekor med rader av gropar samt två linjer längs med mynningen.
11	Blyplomb	Bly	1	F	3	14	14	2	Metalldetektorfynd i ruta 3	Fragmentarisk blyplomb som skickat sig i två delar, tendens till ytterkant på ena sidan, samt fragment av prägling, på andra sidan går det möjligen att utläsa siffrorna 10.
12	Nål	Järn	1	F	0,5	48	2	1	Ruta 2	Nål, eventuellt synål med hudud och öga avbrutet.
13	Järnbit	Järn	1	H	38	72	20	5	Metalldetektorfynd	Rektangulär järnbit , svagt inåtböjd. Ev. ämnesjärn.
14	Sölja	Järn	1	H	12	35	27	5	Metalldetektorfynd	Dubbelsölja. Rostangripen, med rektangulär form. Tornen sitter kvar på axeln.
15	Hästkösöm	Järn	1	H	7,2	42	16	4	Metalldetektorfynd	
16	Hästkösöm	Järn	1	H	4,4	35	12	4	Metalldetektorfynd	
17	Spik	Järn	1	H	9,8	30	17	5	Metalldetektorfynd	Stort runt huvud, fyrkantigt tvärsnitt.
18	Spik	Järn	1	H	14,2	41	25	6	Metalldetektorfynd	Stort huvud, fyrkantigt tvärsnitt. Mycket rost.
19	Spik	Järn	1	H	4,8	15	15	5	Metalldetektorfynd	Runt huvud, kort (avsbruten?) med runt tvärsnitt.
20	Bleck	CU-leg	1	F	2,2	17	15	1	Metalldetektorfynd i ruta 3	Fragment av föremål med två sammanfogade bleck. Någon form av nit håller dem samman. Ena kanten rak och inåtböjd
21	Blysmälta	Bly	1	H	15,3	32	20	3	Metalldetektorfynd	
22	Djurben	Ben			1484				Ruta 2	Matavfall. Ett lårbensfragment från människa påträffades också
23	Smidesslagg	Slagg	9		322,5				Ruta 2	
24	Ugnsfordring	Lera	1	F	5,2	24	20	9	Ruta 2	Ev. del av ugnsvägg med slät, välvd insida, svagt magnetisk.
25	Smidesslagg	Slagg	4	H	2342				Ruta 1	Varav en bottenskolla 200x190x80 mm stor
26	Ugnsfordring	Lera	2		99				Ruta 1	Ev. förslaggad fordring i smidesgrop

Förutom keramikbitarna sparades allt smidesslagg, ett par bitar förslaggad ugnsfördring/lerfördring i smidesgropar samt alla djurben eftersom de vittnar om avfallshantering och smidesverksamhet – båda fyndgrupperna indikationer på att vi befinner oss i en fas av stadens historia då området närmast var att betrakta som ett utkantsområde, och alltså hade en annan struktur än den hade under den påtagliga stadsexpansionen under 1400-talet (se Bilaga 1, den osteologiska rapporten). Förutom att staden växte under denna fas fick den en alltmer tydlig hantverks- och handelsprägel och det är kanske i ett sådant sammanhang som den påträffade blyplomben kan ses.

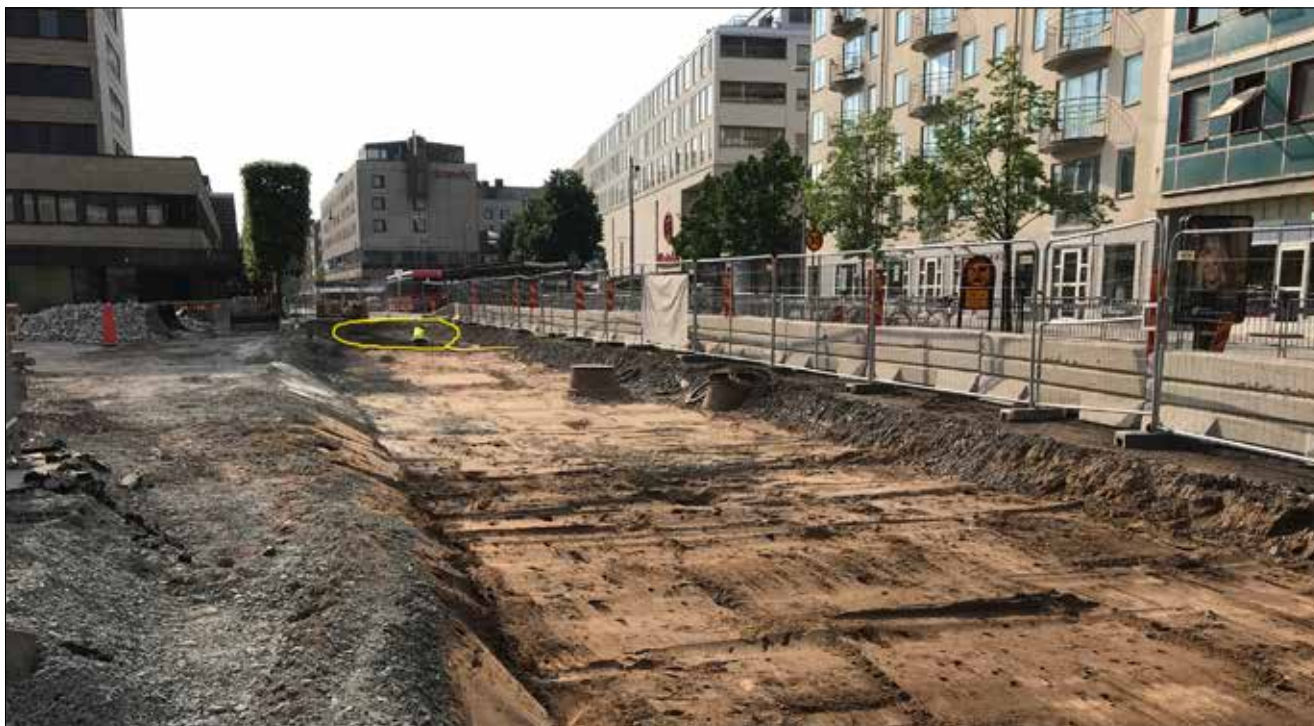
Vad gäller lårbensfragmentet från människa hör det inte till samma kontext som djurbenen, utan har på främmande vägar hamnat i samma kulturlager som djurbenen. Med största sannolikhet härstammar det från kyrkogården tillhörande stadskyrkan S:t Nicolai, som påträffats och delundersökts i Kyrkogatan längre österut (Kallerskog 2018).

Utvärdering av undersökningsplanen

I undersökningsplanen anges att länsstyrelsens anvisningar att använda ett vetenskapligt arbetssätt för att dokumentera påträffade fornlämningar skall följas. I undersökningsplanen anges också vilka frågeställningar som anses relevanta, nämligen ifall det var möjligt att:

- Påträffa bebyggelselämningar norr om Västra Storgatan.
- Påträffa annan verksamhet än spår efter smide och gjuteriverksamhet
- Påträffa spår efter den oreglerade bebyggelsen inom den så kallade Brånebacken
- Påträffa spår efter förhistoriska aktiviteter
- Påträffa andra former för markanvändning

Som svar på frågorna kan man konstatera att inga bebyggelselämningar påträffades i samband med schaktningsövervakningen inom undersökningsområdet. Dock visar en av provrutorna att det antagligen finns rester efter en raserad 1500–1600-tals källare i den nordöstra delen av Västra Storgatan. Inom samma område finns dessutom bevarade kulturlager. Lagrets karaktär och påträffade föremål visar att det finns spår efter aktiviteter som kan dateras till 1000–1300-talen, framförallt smidesverksamhet. Eftersom kulturlagret inte totalundersökts kan man i dagsläget inte yttra sig om annan slags markanvändning, eller vilka spår som kan finnas efter andra aktiviteter. Intressant är dock att en förhistorisk närvaro kan skönjas genom ett keramikfynd, och man kan därför inte utesluta att förhistoriska lämningar kan finnas under kulturlagret. Sådana har för övrigt påträffats inom både Lundströms plats och kvarteret

Hammaren (Pettersson & Ödeén 2016 och Jansson 1999). Slutligen kan man konstatera att huvudanledningen till att så lite av arkeologiskt intresse påträffades beror på de många störningarna i Västra Storgatan, närmast orsakade av nedgrävda rör, ledningar, kablar, servicer, brunnar och dylikt. Det beror också på att schaktdjupet för de massor som skulle grävas bort i den södra halvan av Västra Storgatan inte nådde ner till nivån för bevarade kulturlager och anläggningar.

Utifrån ovan sagda anses undersökningsplanens intentioner avseende dokumentation, och att svara på de formulerade frågeställningarna, vara uppfyllda.

Viktigt inför framtida markarbeten i Västra Storgatan

Som framgått finns bevarade medeltida kulturlager kvar i Västra Storgatan (se Figur 14). Inom den del av gatan där äldre fyllnadslager grävdes bort för att ersättas med nya, påträffades ett ca 100 m² stort område i vägområdets nordöstra del, vilket berodde på att man där grävde ner till en nivå 0,7 meters under asfalten. Det gjordes inte i den södra delen av gatan. Av den anledningen måste man utgå från att kulturlagret har en större utbredning än vad som påvisats i samband med denna undersökning (Figur 17).

Inför framtida markarbeten i Västra Storgatan är det därför av största vikt att länsstyrelsen blir informerad om de planerade markingreppen, och att kulturlager undersöks arkeologiskt. Fornlämningsskydd kvarliggör inom hela det aktuella undersökningsområdet.

Figur 17. Norra delen av Västra Storgatan nära kvarteret Harven, Lundströms plats och kvarteret Hammaren sedan tidigare fyllnadsmassor grävts bort. Bilden visar hur merparten av gatusträckningen utgörs av påfyllda sandlager där tidigare markarbeten inneburit att alla spår efter äldre kulturlager och konstruktioner grävts bort. Undantaget utgör det inringade området längst i öster där ett medeltida kulturlager påträffades. Med största säkerhet har det större spridning åt öster och sydost, och kommer därför att beröras om framtida markarbeten i gatan innebär djupare markingrepp.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-4484-2021
Länsstyrelsens beslutsdatum: 2021-07-19
Jönköpings läns museums dnr: 2021-184
Beställare: Jönköpings kommun
Rapportansvarig: Kristina Jansson
Rapportgranskning: Ann-Marie Nordman
Fältansvarig: Kristina Jansson
Fältpersonal: Kristina Jansson, Lotten Haglund
Fältarbetstid: 2022-06-07–2022-06-27
Län: Jönköpings län
Kommun: Jönköpings kommun
Socken: Jönköpings socken
Belägenhet: 64E 0eS
Koordinater: N 6404938/E 450070
Koordinatsystem: Sweref 99 TM
Höjdsystem: RH 2000
Undersökningsyta: 1 800 m²
Fornlämningsnummer: L1973:2508
Fornlämningstyp: Stadslager
Tidsperiod: Medeltid
Fynd nr: JM 56822:1–26
Tidigare undersökningar: JLM 2019:04.

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museum (JLM)

Otryckta källor

Haltiner Nordström, Susanne. 2021. Undersökningsplan.

Tryckta källor och litteratur

Claesson, Eivind. 1993. *Kvarteret Harven. Arkeologisk undersökning med anledning av nybyggnation i kvarteret Harven, Sofia församling, Jönköpings stad, RAÄ 50, Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 1993:29. Jönköping.

Haltiner Nordström, Susanne. 2011. *Källare i utkanten av det medeltida Jönköping. Arkeologisk för- och slutundersökning i form av schaktningsövervakning mellan Skolgatan och Västra Storgatan på Väster i Jönköpings stad, del av RAÄ 50, Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2011:17. Jönköping.

Haltiner Nordström, Susanne. 2022. Vad fynden berättar om hantverk och handel. En liten studie av krukskärvor, kammar och mynt. I: *Arkeologi i medeltidsstaden Jönköping*. (Redaktörer): Jansson, Kristina, Kallerskog, Linnéa och Nordström, Mikael. Jönköping. I tryck.

Jansson, Kristina. 2019 a. Gjuteriverksamhet i Tändsticksområdet. Arkeologisk förundersökning av fornlämning RAÄ-nr Jönköping 50:1 inför planerat höghushotell på Tändsticksområdet, fastigheten Väster 1:1, Jönköpings stad i Jönköpings kommun, Jönköpings län. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2019:23. Jönköping.

Jansson, Kristina. 2019 b. Nya ledningar och en gammal gata. Arkeologisk undersökning i form av schaktkontroll inom del av fornlämning RAÄ-nr Jönköping 50:1, fastigheten Väster 1:1, Jönköpings stad i Jönköpings kommun, Jönköpings län. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2019:04. Jönköping.

Jonsson, Leif 1998. Osteologisk rapport 1999:1. Arkeologisk naturvetenskapligt laboratorium, ANL. Institutionen för arkeologi. Göteborgs universitet. I: Jansson, Kristina. 1999. *Hammaren och skäran. Arkeologisk undersökning av medeltida bebyggelse inom Hammaren 2, Jönköpings stad, Sofia församling i Jönköpings stad, Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 1999:9. Jönköping.

Kallerskog, Linnéa. *Gravar i Kyrkogatan. Arkeologisk för- och slutundersökning med anledning av planerad ledningsdragning inom område med stadslager RAÄ-nr Jönköping 50:1 (L1973:2508), i Kyrkogatan, Jönköpings stad, Sofia församling, Jönköpings kommun och län*. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2018:27. Jönköping.

Pettersson, Claes & Ödeén, Anna. 2016. *Gata genom sekler. Förundersökning och arkeologisk undersökning av Eriksгатans/Västra Storgatans sträckning inom del av RAÄ 50 – Jönköpings äldre stadsområde, inför iordningställande av Lundströms plats år 2010, Jönköpings stad och kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2016:41. Jönköping.

Åstrand, Johan. 2011. Berget och staden – järnhantering och stadsgrundande i Jönköping. I: *Landskaparna*. Utskrift nr. 11. Stiftelsen Hallands länsmuseum, Kulturmiljö Halland. Halmstad. (Redaktörer): Håkansson, Anders & Rosén, Christina.

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning görs utifrån Riksantikvarieämbetets praxis för tillämpning av kulturmiljölagen (KML). Lämningstyperna och deras bedömning redovisas i den så kallade *Lämningstypistan* som är upprättad och ajourhållen av Riksantikvarieämbetet. Länsstyrelsen gör den slutliga bedömningen inom ett uppdrag.

Fornlämning

Fornlämning är en lämning som är skyddad enligt kulturmiljölagen. För att kunna bedömas som fornlämning måste den vara äldre än 1850. Tre kriterier måste också vara uppfyllda; det ska vara en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning.

Övrig kulturhistorisk lämning

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, till exempel fyndplats eller plats med tradition.

Möjlig fornlämning

Möjlig fornlämning anges för lämningar som kräver vidare utredning för att den antikvariska bedömningen ska kunna fastställas. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte kunnat fastställa lämningens utbredning.

Ingen antikvarisk bedömning

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller helt förstörda. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält, kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

Ej fastställd

Den antikvariska bedömningen har inte fastställts. Avser till exempel boplatslägen där en arkeologisk utredning steg 2 krävs för att eventuellt kunna finna spår som inte är synliga ovan mark.

Osteologiskt material från Västra Storgatan

Osteologisk analys av benmaterial från medeltida kulturlager, stadslager L1973:2508, Jönköpings socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län

Inledning

I juni 2022 genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk schaktningsövervakning i korsningen Klostergatan/Västra Storgatan samt i Västra Storgatan intill höghushotellet Clarion Hotel Match. Detta med anledning av att Jönköpings kommun planerar markarbeten inom ovan nämnda områden. Vid schaktningsövervakningen påträffades osteologiskt material. Det osteologiska materialet påträffades i ruta 22 och har fyndnummer 22. Detta material har analyserats av Emma Boman för Jönköpings läns museum mellan 2022-09-9-2022-09-13.

Syfte

Syftet med den osteologiska analysen var främst att artbestämma materialet men även att analysera spår av mänsklig hantering.

Metodförklaring

N: antal fragment

Vikt: vägs i gram

Size - Fragmentsstorlek: fyra storleksklasser, A-D: A=<5 cm, B=5-10 cm, C=10-15 cm, D=>15cm.

Bränt/obränt: B/O

Förbränningsgrad: bedömt efter Stiner et al (1995) 6-gradiga skala där 0 motsvarar obränt ben och grad 6 innebär att benen är helt vita och kalcinerade. Gradera mellan, 1-5, representerar olika stadier i förbränningsprocessen.

FFI (Frakturanalys): 0=färsk, 1=både färsk och torr, 2=torr

Cortextjocklek (rörbenenskaftets tjocklek) – två klasser.
A=<5mm, B=>5mm.

Art: latin

Art 2: svenska

Anatomi: Kranium, Tänder, Rygggrad (alla vertebrae), Bröstkorg (costae+stern), Främre extremitet (Scap, hum, rad/uln), Bakre extremitet (cox, fem, tib/fib), Hand/fot (carpi/tarsi), Metapoder (Mc/Mt), Tåben (alla ph), Rörben (ossa longa), Obest.

Benslag: vilket ben fragmentet representerar, se ovan inom parantes.

Del: De latinska namnen för olika delar av benen används i den grad det är möjligt.

Sida: Dx (höger), Sin (Vänster).

F-p (fusionering proximalt) och **F-d** (fusionering distalt): O (open), C (closing), F (fused). Genom att analysera fusionering (graden av sammanväxning) kan en åldersbedömning med hjälp

av ledändarna (epifyserna) genomföras.

Slakt: H (Hugg), S (Snitt, såg) G (gnag), annat beskrivs.

Slaktriktning: ML (Medialt-lateralt), DV (Dorsalt-ventralt), CC (Cranialt-caudalt).

MNI (minsta antal individ) är utförd efter Lyman 2012.

Resultat

Sammanlagt 172 benfragment har analyserats av en vikt på 1546,8 gram.

I materialet har nöt, get, får/get samt svin identifierats. Även ett fragment av ett mänskligt lårben har identifierats. Resterande fragment har enbart kunnat bedömas till däggdjur respektive större däggdjur.

Artfördelningen ser ut enligt följande:

Människa 1

Nöt 70

Get 9

Får/get 8

Svin 4

Större däggdjur 6

Däggdjur 74

Det lårbensfragment som har identifierats härröra från en människa hör med största sannolikhet inte samman med den kontext som djurbenen tillhör. Lårbensfragmentet kommer troligen från en närliggande kyrkogård som vid något tillfälle schaktats sönder och materialet har tillförts det nu aktuella undersökningsområdet.

Flera av djurbenen uppvisar spår av slakt och bearbetning. Tre fragment är starkt eldpåverkade. Resterande material är obränt. Totalt 23 fragment uppvisar tydliga slaktspår i form av hugg där även riktning har bedömts. Majoriteten av benen har klyvts uppiifrån och ned (CC), en del ben har även klyvts framifrån (DV) och ett fåtal fragment har klyvts från sidan (ML) Vid en analys av storleksfördelningen tillfaller 89 fragment storleksklass A vilket innebär att de är mellan 0-5 cm stora. Att närmare hälften av materialet tillfaller storleksklass A och därmed är så pass fragmenterat som det är kan vara en indikation på att materialet representerar rester efter hantverk.

Ett fragment uppvisar spår av någon form av borrar med två små hål längs med diafysen. Fragmentet är för litet för att kunna bedöma art och element. Fragmentet är därmed enbart bedömt till rörben från ett däggdjur.

Den anatomiska representationen ser ut enligt följande:

Bakre extremitet 6

Bröstkorg 17

Främre extremitet 13
Hand/fot 3
Kranium 19
Metapod 5
Nedre extremitet 1
Obest 59
Platt ben 4
Ryggrad 13
Rörben 14
Tåben 4
Tänder 14

Det finns fragment från samtliga anatomiska regioner vilket innebär att det förekommer både köttrika och köttfattiga delar av djuren i materialet.

Enligt utförd kvantifiering (MNI-minsta antal individ efter Lyman 2012) finns det minst ett svin, två getter (baserat på två underkäksfragment från vänster sida) samt tre nöter (två skulderbladsfragment från vänster sida från vuxna djur samt ett fragment från två metapoder från en kalv).

Det förekommer alltså både unga och fullvuxna djur i materialet, det tycks vara en relativt jämn fördelning mellan unga och vuxna djur. Materialet är dock för litet för att kunna bedöma tydliga mönster.

Djurbenen utgörs av mat- och hantverksrester. Detta är baserat på artrepresentationen, den anatomiska representationen samt tydliga slaktspår och spår av mänsklig hantering på benen. Det nu påträffade materialet uppvisar stora likheter med det material som påträffades 2010 där Eriksgatan/Västra Storgatan undersöktes (Pettersson och Ödeén 2016). Vid undersökningarna påträffades en betydligt större mängd ben men även i det materialet påträffades bland annat nöter, får/get och svin och även en mänsklig tand. Djurbenen uppvisade även där spår av slakt och bearbetning då rester efter hantverk identifierades.

Referenser

Tryckta källor och litteratur

- Lyman, R. Lee. 2012. Quantative Paleozoology. Cambridge University Press
- Pettersson, Clas, Ödeén, Anna. 2016. Förundersökning och arkeologisk undersökning av Eriksgatan/Västra Storgatans sträckning inom del av RAÄ 50 - Jönköpings äldre stadsområde, inför iordningsställande av Lundströms ålats 2010, Jönköpings stad och kommun, Jönköpings län. Arkeologisk rapport 2016.41
- Stiner, Mary C, Kuhn, Steven L, Weiner, Stephen, Bar-Yosef, Ofer. 1995. Differential Burning, Recrystallization, and Fragmentation of Archaeological Bone. *Journal of Archaeological Science* (1995) 22, 223-237.

LNR	N	Vikt	Size	B/Ob	F-g	FFI	Ctx	Art	Art 2	Anatomi	Benslag	Del	Sida	F-p	F-d	Slakt	Slaktrikning	Tafonomi	Kommentar
1	1	43,6	C	O	-	-	-	Sus scrofa	Svin	Kranium	Mandibula	-	Dx	-	-	H	CC	-	Ungt svin, beten på gång, slitna pm2 och M2
2	2	1,3A	O	-	-	-	-	Sus scrofa	Svin	Kranium	Dentes	Insiciv 1 och 2	Dx	-	-	-	-	-	-
3	1	9,3A	O	-	-	-	-	Sus scrofa	Svin	Täben	PHill	Hel	-	-	-	-	-	Vittrad	-
4	1	1,1A	O	-	-	-	-	Ovis/Capra	Får/get	Bröstkorg	Costae	Fragment	-	-	-	-	-	-	Troligen get
5	4	9,5B	O	-	-	-	-	Ovis/Capra	Får/get	Bröstkorg	Costae	Fragment	-	-	-	-	-	-	Troligen get
6	1	10,3D	O	-	-	-	-	Ovis/Capra	Får/get	Bröstkorg	Costae	NH	Dx	-	-	-	-	-	Troligen get
7	2	30C	O	-	-	-	-	Capra hircus	Get	Kranium	Mandibula	NH	Sin	-	-	-	-	-	Två fragment från samma käke
8	1	2,2B	O	-	-	-	-	Capra hircus	Get	Främre extremitet	Scapula	Blad	Sin	-	-	H	CC	-	-
9	1	18B	O	-	-	-	-	Capra hircus	Get	Hand/fot	Talus	Hel	Dx	-	-	-	-	Vittrad	-
10	1	19,9C	O	-	-	-	-	Capra hircus	Get	Metapod	Metatarsal	Hel	Dx	F	F	-	-	Skador distalt - postmortem	-
11	1	11,9B	O	-	-	2A	-	Capra hircus	Get	Bakre extremitet	Tibia	DD50	Dx	-	F	-	-	-	-
12	1	28,4B	O	-	-	-	-	Capra hircus	Get	Hand/fot	Calcaneus	NH	Dx	F	F	-	-	Vittrad	-
13	1	6,6A	O	-	-	-	-	Capra hircus	Get	Ryggrad	V.cervicalis	NH	-	-	-	-	-	Skador, postmortem	-
14	1	6,2A	O	-	-	-	-	Capra hircus	Get	Ryggrad	V.thoracalis	Corpus, arces	-	-	-	H	CC	-	-
15	3	102,8B	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Ryggrad	V.cervicalis	-	-	-	-	H	CC, CC	-	-
16	1	22,5B	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Ryggrad	V.thoracalis	NH	-	-	-	-	-	Skador - postmortem	-
17	1	91,3C	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Metapod	Metacarpal	Hel	Sin	F	O	-	-	-	-
18	1	18,5C	O	-	-	0B	-	Bos taurus	Nöt	Metapod	Metatarsal	DD25	-	-	F	H	CC	-	-
19	1	32,5B	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Hand/fot	Talus	Hel	Sin	-	-	-	-	-	-
20	14	124,1-	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Tänder	Dentes	-	-	-	-	-	-	-	Lösa tänder, hela och fragmenterade
21	1	15,2B	O	-	-	2B	-	Bos taurus	Nöt	Metapod	Metatarsal	DD25	-	-	O	H	CC	-	-
22	2	34,3B	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Ryggrad	V.thoracalis	Spina	-	-	-	H	CC	-	-
23	3	76C	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Bröstkorg	Costae	Fragment	-	-	-	H	CC	-	-
24	1	18,5B	O	-	-	2A	-	Homo Sapiens	Människa	Nedre extremitet	Femur	PD25	Dx	F	-	-	-	Postmortala skador	-
25	1	72,4B	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Kranium	Maxilla	Dentes	Sin	-	-	-	-	-	-
26	1	10,6A	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Kranium	Maxilla	Dentes	Dx	-	-	-	-	-	-
27	1	6,1A	O	-	-	-	-	Ovis/Capra	Får/get	Kranium	Maxilla	Dentes	Dx	-	-	-	-	-	-
28	1	18,9B	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Kranium	Kranium	Alveoler	-	-	-	-	-	-	-
29	1	4,4A	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Kranium	Kranium	Alveoler	-	-	-	-	-	-	-
30	1	16,6B	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Kranium	Kranium	Fragment	-	-	-	-	-	-	-
31	1	22,4B	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Kranium	Kranium	Temporale	Sin	-	-	-	-	-	-
32	1	21,8B	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Bakre extremitet	Coxae	S.pubica	-	-	-	-	-	-	-
33	1	18,7B	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Bakre extremitet	Coxae	Acetabulum	Dx	-	-	-	-	-	-

LNR	N	Vikt	Size	B/Ob	F-g	FFI	Ctx	Art	Art 2	Anatomi	Benslag	Del	Sida	F-p	F-d	Slakt	Slaktrikning	Tafonomi	Kommentar
34	1	32,5B	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Bakre extremitet	Coxae	Acetabulum	Sin	-	-	-	-	-	-
35	1	19,7B	O	-	-	-	1A	Bos taurus	Nöt	Metapod	Metatarsal	PD25	-	F	-	H	CC	Proximala ledytan kraftigt vittrad	-
36	1	56D	O	-	-	-	1B	Bos taurus	Nöt	Främre extremitet	Radius	Diafys	-	-	-	-	-	-	Vittrad del av ledyta bevarad
37	1	14,8B	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Tåben	PHIII	Hel	-	F	-	-	-	-	-
38	1	18,2B	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Främre extremitet	Humerus	Condylar	Dx	-	F	H	ML	-	-
39	1	11,8B	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Kranium	Kranium	Fragment	-	-	-	-	-	-	-
40	1	7,4B	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Ryggrad	Vertebrae	Arcus	-	-	-	H	CC	-	-
41	1	12A	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Bakre extremitet	Coxae	Fragment	-	-	-	-	-	-	-
42	8	41,1B	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Bröstkorg	Costae	Fragment	-	-	-	-	-	-	-
43	1	114,7A	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Kranium	Mandibula	Condyl	Sin	-	-	H	CC	-	-
44	1	2,3A	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Ryggrad	Vertebrae	Disk	-	-	-	-	-	-	-
45	3	16,8B	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Främre extremitet	Scapula	Blad, fragment	-	-	-	-	-	-	-
46	1	23B	O	-	-	-	2B	SDD	Större däggdjur	Rörben	Ossa Longa	Diafysfragment	-	-	-	H	CC, ML	-	-
47	1	2,9A	O	-	-	-	-	Ovis/Capra	Får/get	Tåben	PHII	NH	-	-	-	-	-	-	-
48	2	26,3B	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Främre extremitet	Scapula	Blad	Sin	-	-	-	-	-	-
49	1	19,4C	O	-	-	-	2B	Bos taurus	Nöt	Främre extremitet	Ulna	Diafys	Sin	-	-	H	CC	-	-
50	1	2,8A	O	-	-	-	-	SDD	Större däggdjur	Platt ben	Ossa Plana	Fragment	-	-	-	-	-	-	Trolitvis nöt
51	1	13,7B	O	-	-	-	1A	Bos taurus	Nöt	Främre extremitet	Radius	Ddfrag	Dx	-	F	-	-	Vittrad	-
52	1	10A	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Kranium	Mandibula	Alveoler	-	-	-	-	-	-	-
53	1	7,5B	O	-	-	-	2A	Bos taurus	Nöt	Främre extremitet	Ulna	Diafysfragment	-	-	-	H	CC	-	-
54	1	5,8A	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Ryggrad	Vertebrae	Arcus	-	-	-	-	-	-	-
55	1	2,5A	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Ryggrad	Vertebrae	Disk	-	-	-	-	-	-	-
56	1	5,5A	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Bakre extremitet	Costae	Acetabulum	-	-	-	-	-	-	Mindre fragment
57	1	3,4A	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Tåben	Sesamoid	NH	-	-	-	-	-	Vittrad	-
58	1	7,2A	O	-	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Kranium	Kranium	Fragment	-	-	-	-	-	-	-
59	59	67,1A	O	-	-	-	-	DD	Däggjur	Obest	Fragment	Fragment	-	-	-	-	-	-	-
60	3	0,7A	B	-	-	-	-	DD	Däggjur	Rörben	Ossa Longa	Diafysfragment	-	-	-	-	-	-	-
61	2	6,8B	O	-	-	-	-	DD	Däggjur	Platt ben	Ossa Plana	Fragment	-	-	-	-	-	-	-
62	1	1,6A	O	-	-	-	2B	SDD	Större däggdjur	Rörben	Ossa Longa	Diafysfragment	-	-	-	-	-	-	-
63	6	26,9B	O	-	-	-	2A	DD	Däggjur	Rörben	Ossa Longa	Diafysfragment	-	-	-	-	-	-	-

LNR	N	Vikt	Size	B/Ob	F-g	FFI	Ctx	Art	Art 2	Anatomi	Benslag	Del	Sida	F-p	F-d	Slakt	Slaktrikning	Tafonomi	Kommentar
64	2	17,3B	O	-	-	2B	SDD	Större däggdjur	Rörben	Ossa Longa	Diafysfragment	-	-	-	-	H	CC	-	-
65	2	0,6A	O	-	-	-	DD	Däggjur	Kranium	Dentes	Fragment	-	-	-	-	-	-	-	-
66	1	5,2A	O	-	-	-	SDD	Större däggdjur	Platt ben	Ossa Plana	Fragment	-	-	-	-	-	-	-	-
67	1	2,4A	O	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Ryggrad	Vertebrae	Arcus	-	-	-	-	-	-	-	-
68	1	4A	O	-	-	-	DD	Däggjur	Kranium	Kranium	Alveoler	-	-	-	-	-	-	-	-
69	1	6,8B	O	-	-	-	Bos taurus	Nöt	Främre extremitet	Radius	DDfrag	-	-	-	F	-	-	Kraftigt vittrad - går ej att säkert sidobedöma	-
70	1	1,6A	O	-	-	1A	Bos taurus	Nöt	Främre extremitet	Radius	Pdfrag	Sin	F	-	-	-	-	-	-
71	1	2,6B	O	-	-	2A	DD	Däggjur	Rörben	Ossa Longa	Diafysfragment	-	-	-	-	H	CC, ML	Spår av bearbetning, två st hål i diafysen	-

I samband med markarbeten för nya brunnar i korsningen Klostergatan/Västra Storgatan, och byte av fyllnadsmassor i Västra Storgatan mitt emot höghushotellet Clarion Hotel Match, genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk schaktningsövervakning av det berörda området under juni månad 2022. I vägkorsningen hade alla eventuellt äldre konstruktioner och kulturlager grävts bort i samband med tidigare brunnsnedgrävningar. Detsamma gällde merparten av undersökningsområdet i Västra Storgatan, vilket konstaterades när de äldre fyllnadsmassorna grävdes bort. Men i den nordöstra delen av undersökningsområdet fanns ett bevarat kulturlager kvar inom en ca 100 m² stor yta. Att det påträffades berodde på att schaktdjupet var något djupare i den norra halvan av gatan än i den södra. Troligtvis skulle kulturlagret ha påträffats även i den sydöstra delen av undersökningsområdet om det grävts lika djupt. ***Observera således att bevarade kulturlager kvarliggör inom aktuellt undersökningsområde i Västra Storgatan. Fornlämningsskydd kvarliggör således. Det är viktigt att känna till inför framtida markingrepp i gatusträckningen.***

För att få en uppfattning om dess karaktär och eventuella fyndinnehåll grävdes tre kvadratmeterstora provrutor i lagret. Ett par av dem visade att kulturlagret är 0,15–0,2 meter tjockt och att det innehåller fynd, medan den tredje hamnade i ytan av en nedgrävning med tegelfyllda raseringsmassor; antagligen en källare från 1500–1600-talen. Merparten av fyndmaterialet i provrutorna i kulturlagret utgjordes huvudsakligen av djurben och smidesslagg men andra föremål påträffades också, exempelvis en kniv och några keramikskärvor från vikingatid och högmedeltid. Utifrån dessa kan kulturlagret uppskattningsvis dateras till perioden 1000–1300-talen. En möjlig tolkning av det avsatta kulturlagret är att det representerar ett äldre skede av stadens historia där verkstäder med eldfarlig verksamhet som smedjor lokaliserades i området.

